

SEMIOTIKA NACIONALIZMA IN RASIZMA V PROTIIMIGRANTSKIH GRAFITIH SLOVENSKE URBANE KRAJINE

BRANISLAVA VIČAR

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija, branislava.vicar@um.si

Sinopsis V prispevku s pristopom kritične diskurzivne analize preučujem protiimigrantski rasizem, kakor ga odražajo ter obenem vzdržujejo in reproducirajo grafiti v slovenski urbani krajini. Analiza razkriva, da grafiti konstituirajo odkrito izključevalen diskurz ter utrjujejo strukturno nasprotje med »našim« in »tujim« prostorom. Predpostavljajo podobo nacionalnega prostora in podobo etniziranega/rasializiranega *drugega*. Vendar pa obravnavani grafiti kljub razsežnosti diskriminacijske retorike izpričujejo tudi pojavitve alternativnih diskurzov, ki kot *tujega* ne vzpostavljajo marginalizirane družbene skupine, temveč samo pojavnost družbenega izključevanja, diskriminacije in marginalizacije. To se uresničuje z besednimi preigravanji, ki redefinirajo diskriminacijske grafite ter jih na ta način nevtralizirajo in delegitimirajo.

Ključne besede:

kritična diskurzivna
analiza,
protiimigrantski
rasizem,
drugost,
(de)legitimacija,
grafiti

THE SEMIOTICS OF NATIONALISM AND RACISM IN ANTI- IMMIGRATION GRAFFITI IN SLOVENE URBAN LANDSCAPE

BRANISLAVA VIČAR

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia, branislava.vicar@um.si

Abstract In this paper, using the approach of critical discursive analysis, I study anti-immigrant racism as it is reflected and, at the same time, maintained and reproduced by graffiti in the Slovenian urban landscape. The analysis reveals that graffiti constitutes an openly exclusive discourse and strengthens the structural opposition between "our" and "foreign" space. It assumes the image of the national space and the image of an ethnicized/racialized *other*. However, despite the discriminatory rhetoric, the analyzed graffiti also reveals the emergence of alternative discourses that do not establish a marginalized social group as *the foreign*, but the phenomenon of social exclusion, discrimination, and marginalization itself. This is accomplished through verbal replays that redefine discriminatory graffiti and thus neutralize and delegitimize it.

Keywords:

critical discourse
analysis,
anti-immigrant
racism,
otherness,
(de)legitimation,
graffiti

1 Uvod

V prispevku¹ preučujem protiimigrantski rasizem, kakor ga odražajo ter obenem vzdržujejo in reproducirajo grafiti v slovenski urbani krajini. V okviru raziskave, ki sem jo opravila, sem poleg protiimigrantskih in nacionalističnih grafitov upoštevala tudi soobstoj političnih grafitov s protirasistično vsebino, posebno pozornost pa sem namenila preoblikovanjem protiimigrantskih in nacionalističnih grafitov. Gradivni vzorec predstavljajo grafiti iz nabora, ki ga je leta 2013 v okviru projekta Dekontaminacija pričelo pripravljati Društvo za odpravljanje socialne neenakosti Appareo, trenutno pa se dopolnjuje pod okriljem Društva Parada ponosa. Raziskava je potrdila visok delež grafitov s protiimigrantsko vsebino, vendar je treba poudariti, da pri tem ne gre za značilnost slovenskega grafitarstva, ampak se protiimigrantski grafiti, kot potrjujejo raziskovalke_ci z različnih raziskovalnih polj, kot so sociologija, politologija, kulturologija, sociolingvistika idr. (npr. Haynes 2019, Velikonja 2008, 2013 idr.), vpenjajo v širši evropski javni prostor. To je mogoče pojasniti s širšo evropsko politično dinamiko, povezano z vprašanji imigracij, in procesi vzpostavljanja imigrantk_ov kot *drugih*. Evropski mediji so prežeti z diskurzi o imigraciji in begunkah_cih, vprašanje imigracije je v zadnjih letih postalo tudi sestavni del političnih agend. Zaradi simbolne moči in nadzora nad javnim diskurzom imajo mediji in politične elite »pomembno vlogo pri oblikovanju javnega mnenje glede imigracij in drugih etničnih vprašanj (Wodak in van Dijk 2000: 9). Kot ugotavljajo raziskovalke_ci imigracijskega diskurza (npr. KhosraviNik 2014, Richardson in Colombo 2014, Van Leeuwen in Wodak 1999, Wodak idr. 2013), se protiimigracijski diskurz pretežno vzpostavlja kot sestavni del populističnih konservativnih diskurzov v Evropi, ki že po definiciji težijo k poenostavljanju in dekontekstualizaciji zgodovinske perspektive družbenega in kulturnega razvoja modernih družb. Argumentacijske strategije, ki vzpostavljajo diskurz o »nas«, usmerjajo oblikovanje semantične makrostrukture protiimigrantskega diskurza z elementi razlike, deviantnosti in grožnje. Prevladujoče negativno uokvirjanje imigracij odpira prostor hegemoniskim diskurzom, ki najdejo svoje izrise tako na ulicah kot njihovih zidovih.

---

¹ Delo je nastalo v okviru raziskovalnega programa »Slovenski jezik – bazične, kontrastivne in aplikativne raziskave« (P6-0215), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

2 Politični grafiti in njihova apropiacija

V najširšem smislu lahko grafito opredelimo kot vidne vpise v javni prostor, tj. napisana, izrisana, naslikana, vrezana, vpraskana sporočila na javno dostopni površini (npr. Blume 1985, Klingman in Shalev 2001: 495). Na javnih mestih, kot so zidovi, mostovi, podvozi, avtobusne in železniške postaje, semaforji, prometni znaki, klopi, javna stranišča, drogovi, pločniki idr. (Velikonja 2013: 117, Waldner in Dobratz 2013: 377–378), se grafiti uveljavljajo kot »označevalec določenega zgodovinskega obdobja« (Hardt v Velikonja 2013: 117). Grafiti so zmeraj večkodni; tudi če sestojijo samo iz besed, njihovo sporočilo tvori kombinacija več semiotskih kodov, kot so jezik, tipografija in barve, del sporočila je lahko tudi podlaga oz. okolje, v katerega so grafiti umeščeni. Lahko nastanejo z enkratnim ali več zaporednimi dejanji v daljšem časovnem obdobju, lahko so del skupine ali posameznice_ka (Waldner in Dobratz 2013: 381). Ključna za razumevanje grafitov je njihova neinstitucionalna umestitev na ulico (Velikonja 2008: 27). Razmerje med grafiti in javnim prostorom je pri tem dialoško; grafiti soustvarjajo javni prostor, obenem pa javni prostor sooblikuje grafito. Velik del grafitov nastaja nezakonito, tj. predstavlja nedovoljeni del ulične vizualne ustvarjalnosti (prav tam), zato so podvrženi odstranjevanju (s strani mestnih oblasti) in posledično neobstojni. Grafiti so diskurzivno gibki in omogočajo interakcijo med posameznicami_ki oz. različnimi družbenimi skupinami. Lahko se preoblikujejo z alternativnimi sporočili in na ta način postanejo zidovi prostor družbenih bojev (Klingman in Shalev 2001, Perger in Mencin Čepak 2017). Družbeni konflikti torej »najdejo svoje raznolike izrise ne le na ulicah, temveč tudi na njihovih stenah« (Perger 2019). Čeprav živimo v digitalni dobi, ki omogoča, da se ljudje na družbenih omrežjih izražajo svobodno, anonimno in brez omejitev, ljudje vztrajajo pri pisanju na zidove, torej grafiti kljub razvoju novih medijev še nadalje izpolnjujejo svoje specifične družbene funkcije (Debras 2019: 5).

Grafiti lahko konstituirajo eksplicitno politični diskurz, ki izziva odnose družbene moči, vpisane v različne družbene institucije in kulturne prakse. Ker so umeščeni v lokalni prostor, se uresničujejo na mikronivoju političnega delovanja in aktivizma, a diskurzivno se umeščajo nasproti dominantnim diskurzom in institucijam makronivoja. Politični grafiti imajo potencial za ostritev družbene in politične zavesti (Waldner in Dobratz 2013: 384). Navadno izpostavljajo družbene strukture in družbene hierarhije in so nujno protihegemonski (prav tam: 381). Kot oblika

neinstitucionaliziranega političnega sodelovanja izzivajo normativni družbeni red in izražajo potrebo po družbeni in politični spremembi, pogosto s kratkimi, jedrnatimi in udarnimi slogani (Perger 2019, Velikonja 2008: 32). Debras (2019) prepoznava tri temeljne funkcije, ki jih izpolnjujejo politični grafiti: upor proti zatiranju; interaktivna funkcija, tj. vzpostavljanje dialoga (z lokalnimi in nacionalnimi oblastmi); legitimacija emancipacijskega gibanja z umestitvijo gibanja v širši zgodovinski, geografski in družbeno-politični kontekst, s čimer grafiti pridobijo politično moč. Politični grafit postane sredstvo marginaliziranih družbenih skupin, ki nimajo dostopa do institucionaliziranih oblik političnega sodelovanja in »prenaša marginalizirana sporočila na širše področje javnega diskurza« (Hanauer v Debras 2019: 5). Ali kot zapiše Velikonja, »sprej je orožje tistih, ki nimajo dostopa do drugih medijev izražanja, ki so v notoričnem komunikacijskem in političnem deficitu, definitivno na oni strani dominantnih diskurzov« (Velikonja 2008: 32). Vsebina političnih grafitov kot vidno vzpostavlja to, kar je v obstoječih razmerjih družbene moči nevidno ali vzpostavljeno kot manj legitimno, celo nelegitimno (Perger 2019). Politične grafite spodbuja prepričanje, da institucionalizirane politične prakse ne bodo prinesle zelene spremembe (Waldner in Dobratz 2013: 387), in s tem povezana potreba po družbenem organiziranju, zato grafiti pogosto pozivajo k vzpostavitvi oz. krepitvi in širitvi emancipacijskih gibanj. Kot zapiše Hvala, postanejo grafiti, če jih beremo vzporedno z aktualnim političnim dogajanjem, »najbolj dostopno glasilo upor« (Hvala 2008: 158).

Velikonja (2008) in Perger (2019) opozarjata, da politične grafite pogosto apropiirajo posameznice_ki ter družbene skupine z interesi po ohranitvi obstoječega družbenega reda, vključno z njegovimi neenakostmi. Del ulic in zidov zavzemajo grafiti, ki jih ustvarjajo in podpirajo »dominantne sile v družbi« (Velikonja 2008: 31), tj. prav tiste družbene strukture, k odpravi katerih pozivajo politični grafiti. Jezik zidov tako razpira številna sporočila, ki kot nelegitimne in nezaželene vzpostavljajo marginalizirane družbene skupine (glede na spol, seksualnost, nacionalnost idr.) ali pa načrtno blatijo pripadnice_ke nasprotne politične opcije, tj. politične levece. Diskriminacijska sporočila, usmerjena proti ženskam, LGBTQ+ skupnosti, Rominjam_om, migrantkam_om idr., pogosto vključujejo pozive k nasilju. Kot poudarja Velikonja, skrajneži s temi sporočili samo eksplicitno izrazijo poteze dominantnega diskurza, ki je vgrajen v obstoječe institucionalne družbene in politične strukture, tako nacionalne kot nadnacionalne; razbiramo ga denimo iz parlamentarnih debat, časopisnih uvodnikov, zakonodaje idr. (Velikonja 2008: 30).

Po Perger (2019) povzemam opredelitev dvojne vloge političnih grafitov; grafiti na eni strani predstavljajo medij marginaliziranih družbenih skupin, ki opozarja na zatiranje ter poziva k emancipaciji in družbeni pravičnosti, na drugi strani pa medij skrajnih družbenih skupin, ki vzdržuje in krepi v družbi že prevladujoče prisoten diskurz izključevanja in diskriminacije.²

3 Nacionalizem in podoba migrantke_a

Sodobne teoretske razprave o nacionalizmu, ki jih označuje modernistična perspektiva (npr. Anderson 2007 [1983], Billig 1995, Hearn 2006, Hobsbawm 2007 [1992]), nastanek narodov in nacionalizmov povezujejo z globalnim političnim razvojem zadnjih dveh stoletij. Nacionalizem družbeno-zgodovinsko postavljajo v dobo nacionalnih držav in ga analizirajo kot sestavni del moderne teritorialne države. Anderson (2007 [1983]) opiše narode kot »zamišljene skupnosti«, tj. kot sistem reprezentacij, s katerim si ljudje predstavljajo skupno izkušnjo identifikacije z razširjeno skupnostjo, ki jo namesto osebnih vezi tvorijo čustva pripadnosti, osnovana na predstavah o skupnih prepričanjih, zgodovini, navadah itd. Kot trdi, so narodi *zamišljeni*, kajti »niti pripadniki najmanjšega naroda nikdar ne spoznajo vseh svojih sočlanic_ov, ne srečajo vseh niti ne slišijo zanje – in vendar vsak izmed njih v mislih nosi predstavo o povezanosti v skupnost« (prav tam: 22–23). Narodi so zamišljeni kot *omejeni*, kajti tudi največji med njimi imajo »končne, četudi spremenljive meje, za katerimi bivajo drugi narodi«, in kot *suvereni*, saj tvorijo suvereno državo. Vsak narod je tudi zamišljen kot *skupnost* s skupnimi interesi in značilnostmi, »ne glede na neenakost in izkoriščanje, ki nemara vladata v njem« (prav tam: 24). Tudi Hall opiše narode kot sisteme kulturnih reprezentacij, s katerimi se interpretira zamišljena skupnost: »Ljudje [...] sodelujejo v *zamisli* o narodu, kakor je predstavljen v nacionalni kulturi. Narod je simbolna skupnost« (Hall 1996: 612).

V primerjavi z analizami, ki nacionalizem povezujejo izključno z obdobji družbenih trenj in z ekstremnimi družbenimi gibanji, v katerih se kaže (npr. Giddens 1985), Billig (1995: 43–46) zaznava njegove širše razsežnosti in ugotavlja, da ni zmeraj prepoznaven pojav, ampak obstajajo tudi simbolni vzorci, s katerimi se narodi reproducirajo, a so ti vzorci neimenovani in zato neopazni. Z vidika narave procesov,

² Perger in Mencin Čepk (2017) sta denimo analizirali homo- in transfobne grafite ter ugotovili, da se sočasno z govorom, ki izključuje in marginalizira LGBTIQ+ skupine, širi tudi emancipacijski govor, ki destabilizira hetero- in cisnormativno družbeno strukturiranost.

ki ohranjajo občutek nacionalne identitete in njeno domnevno »naravnost«, ločuje med »vročim« in »banalnim« nacionalizmom. Pozornost večinoma vzbujajo zelo neposredne oblike nacionalizma, povezane s političnimi spori in emocionalnimi diskurzi, ki se sprevržejo v skrajna, tj. separatistična ali fašistična gibanja, prezremo pa banalne opomnike nacionalne identitete, ki nacionalizem dnevno oživljajo s simboli in rituali. Nacionalni simboli nezavedno vplivajo tako na psihološke procese posameznikov (v smislu percepcije naroda) kakor na družbene procese in spodbujajo splošni občutek pripadnosti specifični skupnosti (Hummel 2017). V nacionalnih državah potekajo kontinuirane prakse opominjanja na pripadnost narodu, ki omogočajo, da ljudje sodobnega sveta ne pozabijo na »svojo« nacionalnost (prav tam: 5–6). Z opominjanjem na »našo« nacionalnost se diskurzivno konstruirajo strukturalna nasprotja med »nami, narodom« in med »njimi, tujci« (Billig 1995: 61), s tem pa se reproducirajo identitetne politike kot »politike oblikovanja razlik« (Wodak in Meyer 2009: 2). V kontekstu migracij se na ravni politike EU kot *drugi* vzpostavlja nekrščanski, neevropski in necivilizirani svet (Billig 1995: 142). Nacionalne države v dobi poznega kapitalizma ohranjajo nadzor nad imigracijo in opredelivajo državljanstva (Harris 1990). Kot poudarja Billig (1995: 142), se vprašanja imigracije dosledno vpenjajo v nacionalistične načine mišljenja; ko obravnavamo to vprašanje, se sprašujemo, kaj imigracija pomeni za »našo« državo, »našo« skupnost. Billig pri tem izpostavlja, da ta način mišljenja ni omejen na skrajno desne politike, ampak se reproducira z banalnim diskurzom meja in migracij. Ko se je Slovenija v času migracijskih premikov skozi Slovenijo leta 2015 soočila s prvo večjo skupino begunk_cev, je vladni diskurz izpostavil predvsem varnostni vidik in »zaščito nacionalnih interesov« (Kogovšek Šalomon in Bajt 2016b: 8). Kot so pokazale analize slovenske medijske reprezentacije t. i. begunske krize (Kogovšek Šalomon in Bajt 2016a), je večina medijev postala zgolj odmev diskurza politične elite in na ta način poustvarjala uokvirjanje imigracije kot nevarnosti za slovenski narod in družbo. Tovrstne prakse pa niso značilne zgolj za evropske države. Države široko po svetu, ki se soočajo s prihodi migrantk_ov in begunk_cev, zaostrujejo zakonodajo, sklicujoč se na ohranjanje lastnega (ogroženega) nacionalnega bistva (Billig 1995: 142). Posledično migrantke_e dojemamo kot *druge*, tj. entitete, ki dekonstruirajo imaginarij homogene nacionalne skupnosti (Zdravković 2016: 87). Izključevanje migrantk_ov, ki smo mu priča tudi v Sloveniji, sloni na enačenju državljanstva in nacionalnosti, ki je vpeljeno v imenu suverenosti moderne države; Zdravković zato govori o »podobi migrantke_a kot simptomu rasizma moderne nacionalne države« (Zdravković 2016: 89).

4 Analitične strategije diskurzivno-historičnega pristopa

Za analizo semiotike nacionalizma in rasizma v protiimigrantskih grafitih sem uporabila diskurzivno-historični pristop (DHP) h kritični diskurzivni analizi (Reisigl in Wodak 2001, Wodak in Meyer 2009). DHP je eden od teoretskih in metodoloških pristopov, ki se osredinja na politična vprašanja in si prizadeva za vključitev različnih diskurzivnih žanrov, ki obravnavajo določeno vprašanje, kakor tudi zgodovinskega konteksta tega vprašanja. Pristop vključuje različne nivoje družbeno-političnega in zgodovinskega konteksta, da pokaže na različne razsežnosti družbene spremembe in identitetnih politik. Doslej je bil uporabljen v številnih raziskavah, ki se osredinjajo na rasistično diskriminacijo, nacionalne identitete ter reprezentacijo »nas« in »njih« v imigracijskih diskurzih (npr. KhosraviNik 2014, Wodak 2011, Wodak idr. 2013).

Kot velja za kritično diskurzivno analizo na splošno, so tudi v DHP nepogrešljivi trije koncepti: koncept kritike, moči in ideologije. DHP izhaja iz pojmovanja družbene kritike, ki zaobjema tri medsebojno povezane vidike (Reisigl in Wodak 2001: 32–34):

- *Besedilna ali diskurzivna immanentna kritika* je usmerjena na razkrivanje nekonsistentnosti, kontradikcij in paradoksov v besedilni oz. diskurzivni strukturi.
- *Družbenodiagnostična kritika* razkriva (očiten ali prikrit) prepričevalni, propagandistični, populistični ali »manipulativni« značaj diskurzivnih praks. Raziskovalec_ka si prizadeva razkriti (z vidika lastne normativno-etične perspektive) problematične družbene in politične cilje ter funkcije diskurzivnih praks. S pomočjo kontekstualiziranega znanja umesti diskurzivni dogodek v širši okvir družbenih in političnih odnosov, procesov in okoliščin. V tej perspektivi so diskurzivne prakse pojmovane kot posebna oblika družbenih praks, ki se povezujejo z drugimi oblikami družbenih dejavnosti. Kritični pogled se med drugim usmerja na kontradikcije in nasprotja med diskurzivnimi in z njimi povezanimi družbenimi praksami.
- *Prognostična kritika* je povezana z etično-praktično razsežnostjo. Prizadeva si za transformacijo in izboljšanje komunikacije v javnih institucijah.

Angažirana družbena kritika je etično motivirana, in sicer z občutkom za pravičnost in spoštovanjem človekovih pravic. Prizadeva si za odpravo družbene diskriminacije, prevlade in izključevanja ter obenem za emancipacijo, samoopredelitev in družbeno prepoznanje.

DHP razlikuje med petimi tipi diskurzivnih strategij, ki so vključene v konstrukcijo dihotomije »mi« – »oni«, tj. omogočajo pozitivno ali negativno reprezentacijo posameznice_ka ali družbene skupine. To so: referenčne ali nominacijske strategije, s katerimi konstruiramo in reprezentiramo udeleženke_ce diskurza; predikacijske strategije, ki udeleženkam_cem diskurza pripisujejo negativne ali pozitivne, stereotipne lastnosti; argumentacijske strategije, s katerimi se pozitivni ali negativni pripisi legitimirajo; zorni kot oz. diskurzivna reprezentacija, tj. diskurzivni okvir, ki odraža vidik govorce_ca, ter strategije okrepitve oz. omilitve, ki modificirajo epistemski status pozicije (Reisigl in Wodak 2001: 44–84).

Argumentacijske strategije oz. argumentacijske sheme vključujejo koncept toposa, ki je v teoriji argumentacije definiran kot 'pravilo sklepanja', ki povezuje argument oz. argumente z osrednjo trditvijo. Kot tak opravičuje prehod od argumenta oz. argumentov k sklepu (Kienpointner v Reisigl in Wodak 2001). Toposi so lahko izraženi eksplicitno, tj. kot pogojne ali vzročne parafraze, npr. »če X, potem Y« ali »Y zaradi X« (Reisigl in Wodak 2001: 69–80). V spodnji tabeli navajam izbrane topose, značilne za diskriminacijske diskurze o migraciji.

Tabela 1: Izbrani toposi diskriminacijskega diskurza o migraciji

Topos	Sklepanje
Topos prednosti in koristnosti	Če bo dejanje z določenega relevantnega vidika koristno, ga je treba izvesti.
Topos nekoristnosti	Če lahko predvidevamo, da predvidene posledice odločitve ne bodo nastopile, se mora odločitev zavrniti.
Topos grožnje ali topos nevarnosti	Če obstaja določena nevarnost ali grožnja, je treba glede tega ukrepati.
Topos bremena	Če osebo, institucijo ali državo bremenijo določeni problemi, je treba delovati tako, da ta bremena zmanjšamo.
Topos stroškov	Če je določena situacija ali dejanje predrago ali vpliva na izgubo dohodka, je treba stroške zmanjšati ali se izogniti izgubi.
Topos realnosti	Ker je realnost takšna, kakršna je, je treba izvesti določeno dejanje oz. sprejeti določeno odločitev.
Topos številč	Če številke potrjujejo določeno trditev, je treba izvesti določeno dejanje oz. se določeno dejanje ne sme izvesti.

Vir: Prirejeno po: Reisigl in Wodak 2001: 74–80

5 Analitična diskusija

Prvo skupino protiimigrantskih grafitov predstavljajo grafiti, ki so zaznamovali slovensko urbano krajino v času povečanega prihoda migrantk_ov v Evropi in posledično v Sloveniji jeseni leta 2015. T. i. begunska kriza, ki sicer časovno označuje leto 2015, a ima veliko daljšo trajektorijo, je reflektirala nezmožnost države, da bi v ospredje postavila perspektivo človekovih pravic in zagotovila zaščito za begunke_ce, zato Kogovšek Šalamon in Bajt namesto o begunski krizi govorita o »krizi odziva« (Kogovšek Šalamon in Bajt 2016b: 7). Ta seveda ni bila značilna samo za Slovenijo, ampak za Evropo kot celoto. Na zidovih slovenskih ulic so se pojavili protiimigrantski slogani, kot so STOP IMIGRACIJAM, ZAPRIMO MEJE, STOP MIGRANTOM, ki pozivajo k omejevanju imigracij in svobode gibanja migrantk_ov ter zapiranju meja.

Slika 1: Stop migracijam!

Vir: Društvo Parada ponosa

Jezikovni elementi te skupine grafitov, ki praviloma vključujejo velelni glagolski naklon (*Stop, Zaprimo*), konstituirajo odkrito izključevalen diskurz ter utrjujejo strukturno nasprotje med »našim« in »tujim« prostorom, tj. prostorom zunaj (slovenskih državnih meja). Slogani predpostavljajo podobo nacionalnega prostora oz. teritorialne države in podobo etniziranega/rasializiranega *drugega*. Ta se v sloganu LJUDSTVO LAČNO, BEGUNCI NAHRANJENI diskurzivno izgrajuje s *toposom ekonomskega bremena*, ki se usmerja na domnevno negativne družbeno-ekonomske posledice bolj odprtih politik do begunk_cev. Slogan namiguje na izdatke in zlorabo socialnega sistema in ga lahko parafraziramo tako: Begunke_i so ekonomsko breme za slovenske davkoplačevalke_ce. Begunke_ci kot rasistično poustvarjeni *drugi* so s

tem integrirani v nacionalistični diskurz in reprezentirani kot družbena grožnja domnevno homogeni etnokulturni skupnosti, ki je reprezentirana z leksemom *ljudstvo*.

Slika 2: Ljudstvo lačno, begunci nahranjeni

Vir: Društvo Parada ponosa

Sočasno s protiimigrantskimi grafiti smo lahko med t. i. begunsko krizo spremljali tudi pojavljanje grafitov, ki pozivajo k solidarnosti z begunkami_ci, denimo grafit REFUGEES WELCOME, ki se vpenja v širše transnacionalno gibanje za zaščito pravic begunk_cev.

Slika 3: Refugees welcome

Vir: Društvo Parada ponosa

Slogan REFUGEES WELCOME je slogan številnih civilnodružbenih iniciativ, transnacionalnih mrež in tudi posameznikov ter reflektira odziv na evropske politike zapiranja meja, postavljanje ograj in zavračanje prihajajočih begunk_cev, obenem pa razvija aktivistično solidarnost.

Izpostaviti velja grafita z vizualno podobo rezilne žice in napisom TEHNIČNA OVIRA? oz. CERAR = ORBAN, ki predstavljata neposreden odziv na postavev rezilne žice na južni slovenski meji s Hrvaško l. 2015. Rezilna žica, ki je imela sprva materialni pomen fizične in omejitvene pregrade, tj. omejevanja svobode gibanja begunk_cev, je pridobila predvsem simbolni pomen vključevanja in izključevanja, konstruiranja strukturnih opozicij med »nami«, Slovenci, in *drugimi*, begunkami_ci, ki se v tej dihotomiji diskurzivno konstituirajo kot grožnja slovenski etnonacionalni identiteti in družbeni varnosti, tj. simbol jasne ločitve med »nami«, ki smo legitimno znotraj, in tistimi, ki naši skupnosti ne pripadajo in so znotraj nelegitimno. S tem je postala eden od najmočnejših simbolov protibegunskega/protiimigrantskega rasizma v Sloveniji. Medtem ko vprašalni naklon v prvem grafitu izpostavlja evfemizem v poimenovanju *tehnična ovira* za rezilno žico, ki je bil pogosto rabljen evfemizem tedanje vladne politike, drugi grafit izpostavi tedanjega predsednika vlade Mira Cerarja kot odgovornega za postavitev ograje z rezilno žico. S primerjavo njegove protibegunske politike s protibegunsko politiko madžarskega ministrskega predsednika Viktorja Orbana izrazi kritiko militariziranega in sekuritiziranega vladnega odziva na povečan prihod begunk_cev.

T. i. begunska kriza seveda ni edini družbeno-politični kontekst protiimigrantskih grafitov. Analizirano gradivo izkazuje zlasti dva okvira protiimigrantskih grafitov: protibalkanskost in beli supremacizem. Protibalkanskost se v slovenskem nacionalističnem diskurzu vpenja v kontekst konstituiranja nove slovenske identitete po formalni osamosvojitvi Slovenije l. 1991, ki se je oblikovala v odnosu do »Balkana« in jugoslovanske socialistične preteklosti (Vezovnik 2007: 477). Velikonja tako protibalkanske grafite najde že v času procesa osamosvajanja, tj. ločevanja od jugoslovanskega socialističnega politično-ekonomskega sistema in simbolno tudi od »Balkana«, torej konec osemdesetih in na začetku devetdesetih let 20. stol. (Velikonja 2013: 121). V slovenskem nacionalističnem diskurzu je namreč »Balkan« sinonim zlasti za dvoje: za nekdanjo Jugoslavijo skupaj z njenim socialističnim ekonomsko-političnim sistemom ter za nekdanje jugoslovanske, ne pa tudi druge balkanske narode (Velikonja 2011). Tranzicija k evropskosti je pomenila zavrnitev socialistične,

na »Balkan« vezane preteklosti. Protibalkanski grafiti pogosto vsebujejo sestavino *čefur/čefurski*. V primeru grafita ANTIČEFUR avtor_ica grafita konstituira svojo nacionalno identiteto kot nasprotje »balkanski« identiteti, ki jo izraža poimenovanje *čefur*. V grafitu: KVA JE DREKI ČEFURSKI? FUCK YOU ALL so pripadnice_ki nekdanjih jugoslovanskih narodov jezikovno reprezentirani s sinekdohično referenco, in sicer z delom telesa oz. telesnim izločkom, kar lahko obravnavano kot poseben tip objektivizacije. Ta v kombinaciji z angleškim imperativom (*Fuck you all*) sporoča jasno rasistično agendo, da je treba slovenski nacionalni prostor očistiti »balkanske« identitete oz. vsega, kar označuje »balkanskost«.

Slika 4: Antičefur

Vir: Društvo Parada ponosa

Kot zapiše Močnik, balkanizem ni nekaj, kar ločuje balkanske države od Evrope, ampak njihovo specifično sredstvo za integracijo v mednarodni sistem, bistvo te integracije pa je, da vzdržuje balkanske države v podrejenem položaju (Močnik v *Vezovnik* 2007: 479). Ločevanje med domnevno civilizirano Slovenijo kot delom Evrope in domnevno neciviliziranim »Balkanom« postane osnova strukturne dihotomije, kjer Slovenija kot pozitivni del te dvojice zavzema hegemonsko pozicijo (*Vezovnik* 2007: 477–478).

V enakomerni prostorski pokritosti se najpogosteje pojavlja nacionalistični grafit s sloganom SLOVENIJA SLOVENCEM, ki vprašanje nacionalnosti poveže s predpostavko o skupnem teritoriju in na tej predpostavki vzpostavlja nasprotje med »našo« (z državnimi mejami zamejeno) kulturo in kulturo »tujcev«. Slogan uokvirja zamisel o nacionalni državi, osnovani na normativnem principu kulturne in etnične homogenosti. Nacionalistična vsebina slogana deluje tako na državni kot

meddržavni ravni, saj so danes vse države, kot poudari Balibar (1989: 19), nacionalne države. Nacionalistični grafiti pogosto vključujejo nacionalistično ali celo neonacistično simboliko, kot je keltski križ. Moderna, eksplicitno rasistična različica keltskega križa deluje kot simbolna strategija, ki namiguje na oddaljeno preteklost in promovira zamisel, da je belska kultura univerzalna in normativna (Williams 2019: 230). Omenjeni slogan v povezavi s keltskim križem vpeljuje omejen, hegemonični pogled na slovenskost, ki ne dopušča prostora za tujega *drugega*, s katerim si ne deli historičnega narativa.

Drugi ideološki okvir protiimigrantskih grafitov je beli supremacizem, ki postane okvir za izključujoča stališča do medkulturnega soobstoja, kot je izraženo v grafitih **MULTIKULTI JE BELI GENOCID** in **WHITE EUROPE**. Prvi grafit vsebuje *topos kulture* v kombinaciji s *toposom grožnje*, ki ga lahko parafraziramo tako: Imigracija in večkulturnost ogrožata »tradicionalno«, »avtohtono« belsko kulturo ter spodbujata obratno diskriminacijo. Prisotnost skupine ljudi, ki je znotraj prevladujoče belske populacije zaznamovana kot vidno drugačna, je dojeta kot družbena/kulturna grožnja, tj. kot grožnja t. i. avtohtoni kulturi. Ideja, ki je v grafitu poimenovana beli genocid, tj. ideja, da bodo množične migracije uničile t. i. belo raso in jo zamenjale z drugo,³ vključuje rasializiran strah in iz njega izhaja prepričanje, vsebovano v drugem grafitu, da je t. i. belsko evropsko identiteto treba rešiti oz. zaščititi.

Grafiti so medij, ki skupinam, na katere meri, omogoča hitre odzive (Perger in Mencin Čepk 2017: 225), in politični grafiti praviloma takoj izzovejo nasprotno reakcijo (Velikonja 2013: 118). Med pripadnicami_ki različnih družbenih skupin oz. političnih opcij tako nenehno potekajo t. i. grafitarske bitke oz. »trk[i] med sovražnimi in emancipacijskimi intervencami« (Perger 2019). Pri tem se prvotni ali predhodni grafiti bodisi fizično uničijo, npr. s prebarvanjem ali počekanjem, bodisi se njihovo sporočilo nevtralizira in preoblikuje, in sicer z dodajanjem alternativnih sporočil na ravni samostojnih grafitov ali z minimalnimi besednimi preigravanji prvotnega grafita (Perger 2019, Velikonja 2013: 125).

³ Ta ideja ni nova, ampak ima svoj izvor na začetku 20. stoletja, in sicer v dveh teorijah zarote: v t. i. teoriji vélike zamenjave, ki je vzniknila iz francoskega nacionalizma ok. l. 1900 in predpostavlja, da t. i. zahodno identiteto ogrožajo imigracije iz neevropskih držav. Ker je za neevropsko prebivalstvo značilna višja rodnost, bo to počasi zamenjalo evropske posameznice_ke; ta zamenjava je zrežirana in del vélikega načrta vladanja svetu. Druga teorija je t. i. belski genocid, in se je razvila v istem času, a v ZDA, na izhodiščih evgenike. Ta teorija predpostavlja, da bo zatirana skupina znotraj samega naroda začela rasno vojno proti t. i. beli rasi in posledica tega bo genocid. V zadnjih letih sta se obe teoriji zarote povezali in postali sestavni del diskurzov belega supremacizma. (Schwartzburg 2019)

Slika 5: Multikulti nije beli genocid

Vir: Društvo Parada ponosa

Tako je na primer grafit **MULTIKULTI JE BELI GENOCID** dobil popolnoma drugo sporočilo, ko je nekdo dopisal hrvaško nikalnico: **MULTIKULTI NIJE BELI GENOCID**. Novo sporočilo preoblikovanega slogana ne izraža zgolj delegitimacije ideološkega konstrukta belega supremacizma, ampak namiguje tudi na stalno spreminjajoče se narative, ki konstituirajo kolektivne kulturne diskurze. Podobno je bil grafit **STOP IMIGRACIJI** preoblikovan v **STOP LIMITACIJI** in s tem je bilo v prvem koraku delegitimirano njegovo sporočilo, v drugem pa rekonceptualizirano kot učinkovito protirasistično sporočilo z evokacijo prizadevanja za oblikovanje politične skupnosti kot skupnosti brez *drugega* (Zdravković 2016).

6 Zaključek

Današnja konfiguracija migracij sicer nujno ne proizvaja rasizma, ga pa fokusira (Balibar 2007 [2001]: 169). V Sloveniji lahko novo artikulacijo nacionalizma v povezavi z rasizmom razumemo v okviru formalnega političnega osamosvajanja in novega zamišljanja slovenske skupnosti v imenu suverenosti moderne nacionalne države, ki se ujema s predstavo etničnega državljanstva. Protiimigrantski grafiti slovenske urbane krajine predpostavljajo podobo nacionalnega prostora, iz katere izhaja podoba etniziranega/rasializiranega *drugega*, ki se vzpostavlja kot grožnja domnevno homogeni etnokulturni skupnosti. Protiimigrantski rasizem, ki ga odražajo ter obenem vzdržujejo in reproducirajo grafiti na zidovih slovenskih ulic, se vpenja v širši okvir pojava, ki ga Balibar imenuje evropski rasizem in izhaja iz

»prostora Evrope v svetovnem sistemu, skupaj z njenimi ekonomskimi neenakostmi in demografskimi tokovi« (Balibar 2007 [2001]: 170). Grafiti tako postanejo del večglasnega strukturiranja izključevalnega in diskriminacijskega diskurza o imigrantkah_ih. Vendar pa se sočasno razvija aktivistična solidarnost številnih civilnodružbenih iniciativ, transnacionalnih mrež in tudi posameznic_kov, ki se vzpostavlja kot sestavni del protirasističnega boja z etično in politično razsežnostjo ter se uresničuje tudi na mikronivoju političnega delovanja in aktivizma. Grafiti z migrantsko vsebino tako kljub razsežnosti izključevalne in diskriminacijske retorike izpričujejo tudi pojavitve alternativnih, tj. protirasističnih in protinacionalističnih diskurzov, ki kot *tujega* ne vzpostavljajo migrantk_ov, temveč samo pojavnost družbenega izključevanja, diskriminacije in marginalizacije. Besedna preigravanja, ki preoblikujejo protiimigrantske grafite, oz. grafitarske bitke razkrivajo, da je tudi izključevalni govor odprt za delegitimacijo in nevtralizacijo, to pa izpostavlja, kot zapiše Perger, njegov »ne-totalni značaj« (Perger 2019). Protirasistične skupine tako ubirajo taktiko »prilaščanja sil žaljivega jezika« (Butler 2013: 53) in na nacionalistični grafit SLOVENIJA (s podobo keltskega križa) odgovarjajo: SLOVENIJA POZDRAVLJA BEGUNKE_CE.⁴

Literatura in viri

- Benedict ANDERSON, 2007 (1983): *Zamišljene skupnosti: O izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Étienne BALIBAR, 1989: Racism as Universalism. *New Political Science* 8/1–2. 9–22.
- Étienne BALIBAR, 2007 (2001): *Mi, državljani Evrope? Meje, država, ljudstvo*. Ljubljana: Založba Sophia (Razgledi).
- Michael BILLIG, 1995: *Banal Nationalism*. London: Sage.
- Regina BLUME, 1985: Graffiti. *Discourse and Literature*. Ur. Teun van Dijk. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 137–148.
- Judith BUTLER, 1997: *Excitable Speech*. London in New York: Routledge.
- Camille DEBRAS, 2019: Political Graffiti in May 2018 at Nanterre University. *Discourse & Society* XXX/5. 1–24.
- Anthony GIDDENS, 1985: *The Nation-State and Violence*. Cambridge: Polity Press.
- Stuart HALL, 1996: The Question of Cultural Identity. *Modernity: An Introduction to Modern Societies*. Ur. Stuart Hall idr. Malden, MA: Blackwell.
- Nigel HARRIS, 1990: *National Liberation*. London: I.B. Tauris.
- Nell HAYNES, 2019: Writing on the Walls: Discourses on Bolivian Immigrants in Chilean Meme Humor. *International Journal of Communication* 13. 3122–3142.
- Jonathan HEARN, 2006: *Rethinking Nationalism: A Critical Introduction*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

⁴ Pomenljiv je tudi podčrtaj, ki odpira prostor pluralnosti spolov in s tem slogan protiimigrantski rasizem poveže z drugimi sistemi zatiranja ter odpre prostor razumevanju večplastnosti in spremenljivosti identitet.

- Eric J. HOBSBAWM, 2007 (1992): *Nacije in nacionalizem po letu 1780: program, mit in resničnost*. Ljubljana: Založba *cf.
- Daniel J. HUMMEL, 2017: Banal Nationalism, National Anthems, and Peace. *Peace Review* 29/2. 225–230.
- Tea HVALA, 2008: "Enajsta šola" aktivizma: feministični in lezbični grafiti v Ljubljani. *Časopis za kritiko znanosti* XXXVI/231–232. 158–167.
- Majid KHOSRAVINIK, 2014: Immigration Discourses and Critical Discourse Analysis: Dynamics of World Events and Immigration Representations in the British Press. *Contemporary Critical Discourse Studies*. Ur. Christopher Hart, Piotr Cap. London, New Delhi, New York, Sydney: Bloomsbury. 501–519.
- Avigdor KLINGMAN, Ronit SHALEV, 2001: Graffiti: Voices of Israeli Youth Following the Assassination of the Prime Minister. *Youth & Society* XXXII/4. 403–420.
- Neža KOGOVSĚK ŠALAMON, Veronika BAJT (ur.), 2016a: *Razor-Wired. Reflections on Migrant Movements through Slovenia in 2015*. Ljubljana: Mirovni inštitut (Posebne izdaje).
- Neža KOGOVSĚK ŠALAMON, Veronika BAJT, 2016b: Introduction. *Razor-Wired. Reflections on Migrant Movements through Slovenia in 2015*. Ur. Neža Kogovšek Šalamon, Veronika Bajt. Ljubljana: Mirovni inštitut (Posebne izdaje). 7–11.
- Nina PERGER, 2019: O dekontraminaciji, ali kako iz »LEZBIJKE NA KOLE« nastane »PRED LEZBIJKE NA KOLENA«. *Misliti socialne inovacije*. Dostop 2. 4. 2021 na <http://www.socialneinovacije.si/o-dekontraminaciji-ali-kako-iz-lezbijke-na-kole-nastane-pred-lezbijke-na-kolena/>.
- Nina PERGER, Metka MENCIN ČEPLAK, 2017: Govor, ki rani, in razmerja moči: primer LGBTQ+ skupine. *Časopis za kritiko znanosti* XLV/268. 217–229.
- Martin REISIGL, Ruth WODAK, 2001: *Discourse and Discrimination: Rhetorics of Racism and Antisemitism*. London in New York: Routledge.
- John E. RICHARDSON, Monica COLOMBO, 2014: Race and Immigration in Far- and Extreme-Right European Political Leaflets. *Contemporary Critical Discourse Studies*. Ur. Christopher Hart, Piotr Cap. London, New Delhi, New York, Sydney: Bloomsbury. 521–542.
- Rosa SCHWARTZBURG, 2019: No, There Isn't a White Genocide. *Jacobin*. Dostop 14. 5. 2021 na <https://jacobin.com/2019/09/white-genocide-great-replacement-theory>.
- Theo VAN LEEUVEN, Ruth WODAK, 1999: Legitimizing Immigration Control. A Discourse-Historical Approach. *Discourse Studies* 1/1. 83–118.
- Mitja VELIKONJA, 2008: Politika z zidov: zagate z ideologijo v grafitih in street artu. *Časopis za kritiko znanosti* XXXVI/231–232. 25–32.
- Mitja VELIKONJA, 2011: »TU JE SLO!« »JEBI GA I MI SMO TU« (Anti)balkanski grafiti in street art slovenske urbane krajine. *Medijska prežga* 40–41. Dostop 14. 5. 2021 na <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/41/balkan/>.
- Mitja VELIKONJA, 2013: Nadaljevanje politike z drugimi sredstvi: Neofašistični grafiti in street art na Slovenskem. *Časopis za kritiko znanosti* XL/251. 116–126.
- Andreja VEZOVIK, 2007: Diskurzivna konstrukcija slovenske nacionalne identitete. Analiza časopisnih političnih komentarjev v obdobju vstopanja Slovenije v Evropsko unijo. *Annales* 17/2. 469–483.
- Lisa K. WALDNER, Betty A. DOBRATZ, 2013: Graffiti as a Form of Contentious Political Participation. *Sociology Compass* VII/5. 377–389.
- Maggie M. WILLIAMS, 2019: "Celtic" Crosses and the Myth of Whiteness. *Whose Middle Ages? Teachable Moments for an Ill-Used Past*. Ur. Andrew Albin idr. New York: Fordham University Press. 220–232.
- Ruth WODAK, 1996: *Disorders of Discourse*. London in New York: Longman.
- Ruth WODAK, 2011: "Us" and "Them": Inclusion/Exclusion – Discrimination via Discourse. *Migration, Identity, and Belonging*. Ur. Gerard Delanty idr. Liverpool: Liverpool University Press. 54–77.
- Ruth WODAK, Teun VAN DIJK, 2000: *Racism at the Top: Parliamentary Discourses on Ethnic Issues in Six European States*. Klagenfurt: Drava.

Ruth WODAK, Majid KHOSRAVINIK, Brigitte MRAL, 2013: *Rightwing Populism in Europe: Politics and Discourse*. London in New York: Bloomsbury.

Ruth WODAK, Michael MEYER, 2009: *Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory, and Methodology. Methods of Critical Discourse Analysis*. 2. izdaja. Ur. Ruth Wodak, Michael Meyer. London: Sage. 1–33.

Lana ZDRAVKOVIĆ, 2016: What Can We Learn from the Current “Migrant Crisis”? *Razor-Wired. Reflections on Migrant Movements through Slovenia in 2015*. Ur. Neža Kogovšek Šalamon, Veronika Bajt. Ljubljana: Mirovni inštitut (Posebne izdaje). 87–95.

The Semiotics of Nationalism and Racism in Anti-Immigration Graffiti in Slovene Urban Landscape

Using critical discourse analysis, I examine anti-immigrant racism as it is reflected and, at the same time, maintained and reproduced by graffiti in the Slovenian urban landscape. In the research I conducted, in addition to anti-immigrant and nationalist graffiti, I also considered the coexistence of political graffiti with anti-racist content. I paid particular attention to the transformations of anti-immigrant and nationalist graffiti.

The first group of anti-immigrant graffiti is represented by graffiti that marked the Slovenian urban landscape at the time of the increased arrival of migrants in Europe and consequently in Slovenia in the autumn of 2015. Graffiti slogans constitute an openly exclusive discourse and consolidate the structural opposition between "our" and "foreign" space, i.e., space outside (Slovenian state borders). They assume the image of the national space, i.e., territorial state, and the image of an ethnicized/racialized *other*. However, the so-called refugee crisis is not the only socio-political context of anti-immigrant graffiti. The analyzed material shows two frameworks of anti-immigrant graffiti: anti-Balkanism and white supremacism. While anti-Balkanism in Slovene nationalist discourse is embedded in constructing a new Slovene identity that was shaped in relation to the “Balkans” and the Yugoslav socialist past, white supremacism becomes a framework for exclusive views on intercultural coexistence. This graffiti often includes nationalist or neo-Nazi symbolism, such as the Celtic cross.

The predominant negative framing of immigration opens up space for hegemonic discourses, which find their outlines both on the streets and on their walls. Graffiti thus becomes part of the polyphonic structuring of the exclusionary and discriminatory discourse on immigrants. However, the transformation of anti-immigrant graffiti, i.e., graffiti battles, reveals that exclusion speech is also open to delegitimization and neutralization. Despite the dimension of exclusionary and discriminatory rhetoric, graffiti with migrant content also shows the emergence of alternative, i.e., anti-racist and anti-nationalist discourses, which do not establish immigrants as *the foreign*, but the phenomenon of social exclusion, discrimination, and marginalization itself.